

## BİRİNCİ HİSSƏ

### 1

On səkkizinci əsrdə Fransada dahi və mənfur insanlarla bol olan bu dövrün ən dahi və ən mənfur fiqurları cərgəsinə daxil olan bir insan yaşayırdı. Söhbət elə onun haqqında olacaq. Onun adı Jan-Batist Qrenuy idi, bu ad de Sad, Sən-Jüst, Fuşe, Bonapart və bu cür başqa dahi yırtıcılardan fərqli olaraq indi büsbütün unudulubsa da, bu, təkcə ona görə baş verməyib ki, Qrenuy bu zülmət sakinlərindən təşəxxüs və təkəbbürdə, əxlaqsızlıqda, bir sözlə, allahsızlıqda geridə qalırdı, ona görə ki, onun dahiliyi və şöhrət düşkünlüyü tarixdə iz qoymayan sahələrdən biri olan ətriyyat səltənəti ilə məhdudlaşırdı.

Həmin dövrün şəhərləri sizin, müasir insanların təsəvvür edə bilmədikləri dərəcədə üfunət saçırdı. Küçələr peyin iylənirdi, həyətlərdə sidik iyi baş çatlırdı, pilləkənlər çürümüş ağac və siçan nəcisi qoxuyurdu, mətbəxlərin küncündən qoyun qığının pis qoxusu gəlirdi; havası dəyişdirilməyən, hava dəyməyən qonaq otaqlarında yıpranmış toz iyi qalırdı, yataq otaqlarında çirkli mələfələrin, nəm pərqu döşəklərin və gecənin bir çağında çölə atılan

bardaqların iyi baş çatladırtdı. Sobalar kükürd iyi verirdi, dabbaqxanalarda qələvi iyi aləmi başına götürmüşdü, heyvan kəsilən sallaqxanalardan qan iyindən adamın qusmağı gəlirdi. Adamlar tər və illər boyu yuyulmamış paltar qoxuyurdu; onların ağızlarından çürümüş dişlərinin pis iyi səni qaçmağa məcbur edirdi, qocalanda bədənləri kif bağlanmış pendir və çürümüş süd qoxuyurdu, dəriləri şişib irin bağlanmış suluqlarla doluydu. Kəndlilərdən də, rahiblərdən də pis qoxu gəlirdi, bütün zadəgan təbəqələri, müxtəlif peşə sahibləri – ustalar da, onların şagirdləri də iylənirdi. İşə bax – kraldan da iy gəlirdi – bu adam yırtıcı heyvan qoxusu verirdi, kralıçadan isə qış-yaz qocalıb əldən düşmüş keçinin iyi gəlirdi. Çaylardan, meydanlardan, körpülərdən, küçələrdən iy qalxırdı. On səkkizinci əsrdə bakteriyaların pozucu fəaliyyətinin qabağı alınmamışdı, elə buna görə də həm yaradıcı, həm də dağıdıcı insan fəaliyyəti, bətnində həyat əlaməti olan hər şey – qoxuyurdu, iy verib iylənirdi.

Görünür, Fransada ən böyük şəhər olduğuna görə ən dəhşətli üfunət mənbəyi də elə Parisdə idi. Parisin özündə O-Fer və Ferroni küçələri arasında Günahsızlar Qəbiristanlığı adı ilə tanınan bir yer var idi ki, buranın üfunəti lap cəhənnəm qoxuyurdu. Səksən il dalbadal bura Otel-Diyödən və qonşu prixodlardan meyit daşınmışdı, səksən il ara vermədən bura əl arabasında onlarla üst-üstə qalanmış cəsəd daşıyır, onları ağına-bozuna baxmadan uzun xəndəklərə quylayırdılar, səksən il idi ki, onları üst-üstə qalayır, skelet skeletin üstünə minir və beləliklə, ailə və qardaşlıq məzarları yaranırdı. Yalnız uzun bir müddət keçdikdən sonra, fransız inqilabı ərəfəsində, çox böyük

təhlükə törədən qəbirlərin uçmasından sonra ağzına qədər dolu qəbiristanlıq ətrafda yaşayan sakinlərin tək-cə etirazına səbəb olmadı, onlar həm də sözün əsl mənasında üsyana qalxdılar, yalnız bundan sonra qəbiristanlıq bağlandı, dağıldı, milyonlarla sümük və kəllə Monmartr katakombasına atıldı və elə buradaca bazar tikdilər.

Bax elə burda, krallığın ən üfunətli yerində 17 iyul 1738-ci ildə Jan-Batist Qrenuy dünyaya gəldi. İlin ən qızmar günlərinin biriydi o gün. İsti qəbiristanlığın üzərindən qurğuşun kimi asılıb qonşu döngələrdə çürük qarpız və ütül-müş buynuz iyini ətrafa yayırdı. Qrenuyun anası sancılar başlayanda, O-Fer küçəsində balıq piştaxtasının arxasında durub vedrədən çıxardığı balıqları təmizləməklə məşğul idi. Səhər Sena çayından tutulmuş balıq günün bu vədəsində elə iylənirdi ki, cəsədlərdən qalxan iy yalan olurdu. Ancaq Qrenuyun anası nə balıq, nə də cəsədlərdən gələn iyi hiss eləyirdi, çünki onun iy duyğusu bütün qoxuları duymamaq mənasında elə yüksək səviyyəyə qalxmışdı ki, bundan da başqa, onun qarnındakı sancının yaratdığı ağrı bütün hissiyyatı və qıcıq instinktini daxildən məhv etmişdi. İstəyirdi ki, bu ağrı dayansın və mənfur doğuş tezliklə arxada qalsın. O, artıq beş qarın doğmuşdu. Bütün doğuşlar elə burada, balıq piştaxtasının arxasında baş vermişdi, bütün uşaqlar ya ölü, ya da yarımcan doğulmuşdular, çünki sancı ilə bayıra çıxan qan kütləsi təmizlədiyi balıqların içalatından bir o qədər fərqlənmirdi, bu uşaqlar nəfəs alıb-verincə dünyadan köçür və ətrafdakı adamlar həmin uşaqları kürəklə birlikdə əl arabasına qoyub ya qəbiristanlığa tullayır, ya da çay aşağı axıdırdılar. Bu gün də belə bir hadisə baş verməli

idi, Qrenuyun hələ canısulu olan anası (bu gün onun iyirmi yaşı tamam olurdu) gənc idi, bütün dişləri yerindəydi, saçının azca tökülməsini, indiyə qədər keçirdiyi podaqra, sifilis və yüngülcə baş gicəllənməsini nəzərə almasaq, elə bir ciddi xəstəliyə tutulmamışdı və uzun bir ömür yaşamaq, bəlkə də, on-on beş il artıq ömür sürmək, imkan düşərsə ərə getmək, bu dəfə dünyaya adam balası adam gətirmək ümidində idi... Qrenuyun anası bütün varlığı ilə arzulayırdı ki, sancılar tez qurtarsın. Ağrı güclənəndə yığılıb-açılan stolun altına uzandı və uşağın cift ciyəsinə balıq bıçağı ilə kəsdi. Yalnız bundan sonra, havadan qurğuşun kimi asılan, heç cürə dözə bilmədiyi Bürkü və üfunətin üzündən huşunu itirdi, elə bil ki, birdən-birə böyük bir zanbaq vadisinə düşmüşdü, yaxud dar bir otağa çoxlu nərgiz gətirmişdilər, – bu qədər qoxuya davam gətirməyib huşunu itirdi, stolun altından yumbalanıb küçənin ortasına düşdü, orada əlində bıçaq uzanmış vəziyyətdə qalmışdı.

Bundan sonra, hamı ona tərəf axışdı, hamı bir ağızdan qışqırmağa başladı, qışqırıq kəsildikdən sonra polis çağırıldı. Əlində bıçaq küçənin ortasında uzanmış qadın yavaş-yavaş özünə gəlirdi.

Hamı bir-birindən bu qadına nə olduğunu, nə baş verdiyini soruşurdu.

– Heç nə olmayıb.

Bıçaqla nə edirdi ki?

– Heç nə.

Bəs tumanındakı qan nədir?

– Balıq qanıdır.

O isə ayağa qalxır, bıçağı bir tərəfə tullayıb üst-başını yumağa gedir.

Burada, gözlənilməyən əksinə olaraq stolun altındakı uşaq bağırmağa başlayır. Hamı başını qışqırıq gələn tərəfə çevirir, içalatla kəsilmiş balıq başları arasında uzanmış körpə qışqırmısaydı, burada kimsənin olduğuna heç kəs inanmazdı və yalnız bundan sonra onu qaldırıb Allah işığına tərəf çəkirlər. Polis körpəni götürüb əmizdirmək üçün dayəyə verir, anasını isə həbs edirlər. Qadın heç nəyi inkar etmədən, artıq bir söz belə danışmadan bu düdəməni acından öldürmək niyyətində olduğunu etiraf edir, yeri gəlmişkən o, dörd uşaq ilə belə də etmişdi, buna görə onu məhkəməyə verirlər, məhkəmədə həmin uşaqları qətlə yetirdiyi üçün günahkar bilinir və bir neçə il keçdikdən sonra Qrev meydanında qətlə yetirirlər.

Həmin tarixə qədər uşağı üçüncü dayəyə vermişdilər. Dayələrin heç biri onu öz yanında bir neçə gündən artıq saxlamaq istəməmişdi. Deyirdilər ki, uşağın gözü doymur, iki nəfərin süd payını sümürür, beləliklə də, başqa körpələrin də südünü, yəni həyatını mənimsəyirdi: bir tərəfdən baxanda, bir körpəni yedizdirməyin özü də heç bir dayəyə əl vermir. Küçələrdə necə gəldi doğulan körpələrin işi ilə məşğul olan polis zabiti Lafoss adlı bir kəs, nəhayət, dözmədi, səbir kasası daşdı, körpəni Sənt-Antuan küçəsindəki yetimxanaya göndərmək qərarına gəldi, buradan belə körpələri hər gün Ruana yollayırdılar. Ancaq uşağın yola salınmasını hərbçilər icra etdiyinə görə daşınma xərclərinə qənaət etmək üçün onları ağac lığından hazırlanmış səbətlərə doldururdular; elə buna görə də ölüm hallarının faizi durmadan

yüksəlirdi; elə bu səbəbdən hamballar yalnız xaç suyuna çəkilməmiş körpələri götürməyə, özü də müvafiq yol vərəqinin olması şərtilə razılıq verirdilər, ancaq həmin sənədlərə ruanda möhür vururdular; Qrenuy isə nə xaç suyuna çəkilməmişdi, nə də ki, adı vardı, onun üçün hansı yol kağızının verilməyi də naməlum idi. Bir cəhət də vardı ki, hələ ad verilməmiş körpəni adıçəkilən idarənin qapısı ağzında atıb getməyin özü polislərə şərəf gətirmirdi, ancaq belə olsaydı, onların canı da bütün rəsmiliklərdən birdəfəlik qurtarardı... Bürokratik xarakterli, körpələrin köçürülməsi ilə bağlı bir sıra məsələlər meydana çıxmışdı, bundan başqa, vaxt da gözləmədi, polis zabiti Lafoss ilkin qərarından imtina etməli oldu və uşağı imza edərək hansısa kilsəyə təhvil vermək üçün göstəriş verdi, qoy elə oradaca onu xaç suyuna çəksinlər və gələcək taleyini müəyyənləşdirdisinlər. Körpəni Sən-Marten küçəsindəki Sən-Merri monastırına verdilər.

Xaç suyuna çəkilərkən ona Jan-Batist adını verdilər. Həmin gün priorun (katoliklərdə kilsənin başçısı) ovqatı yaxşı olduğuna və onun xeyriyyə fondlarının dibinə hələ daş atılmadığından uşağı Ruana göndərmədilər, qərara gəldilər ki, onu monastırın hesabına böyütsünlər. Elə bu məqsədlə də onu Sən-Deni küçəsində yaşayan Janna Büssi adında dayəyə verdilər, bu gün əməkhaqqı kimi ona həftədə üç frank verəcəklərini də vəd etdilər.

## 2

Bir neçə həftə keçdikdən sonra dayə Jan Büssi uşağı səbətə qoyub monastırın qapısına gəldi və qapını onun üzünə açan

daz, haradasa əlli yaşı olan monaxa dedi ki, götürün, – bu sözlər ağzından çıxandan sonra səbəti kandara qoydu.

– Bu nədir? – Terrye soruşdu və səbətə tərəf əyilib burnunu çəkdi, elə bil ki, səbətin içində yeməli nəsə olmalıymış.

– O-Fer küçəsindəki uşaq qatilinin düdəməsidir!

Pater barmağının ucu ilə səbətin örtüyünə toxundu, şirin yuxuda olan körpənin çöhrəsi göründü.

– Yaxşıdır, kökdür, göz dəyməsin...

– Olar da, az qalıb iliyimi də sorsun. Daha sormağa da bir şey qalmayıb. Bəsdi daha. Götürün onu, bilmirəm, keç i südüy ləmi, sıyıqlamı, şalğam suyuylamı, nə ilə istəyirsiniz yedizdirin, özünüz bilərsiniz. Bu düdəmə əlinə keçəni yeyib qurtarır.

Pater Terrye yumşaqxasiyyətli adam idi. İşlədiyi uzun müddət ərzində monastırın xeyriyyə fondlarına rəhbərlik etmiş, kasıb və səfalət içində yaşayanlara pul paylamışdı. Ömrü boyu gözləmişdi ki, bu xidmətinə görə ona “sağ ol” deyəcək və onu başqa işlə yükləməyəcəkdilər. Bu işin texniki tərəfləri heç də xoşuna gəlməzdi, çünki məhz hər bir işin texniki tərəfi çətinlik törədir, çətinlik isə onun könül rahatlığını əlindən alırdı, buna isə sözün açığı, dözməyə nə səbri, nə də tabı qalmışdı. İndi qapını açdığına görə özü-özünə acıqlanmışdı. Ürəyindən keçirdi ki, nə ola, bu qadın rəhmə gəlib səbəti götürə, geri qayıda, onu rahat buraxa. Yavaş-yavaş qəddini düzəltdi, burnunda süd qoxusunu, qoyun yununun iyini duydu. Xoşhallandı.

– Nə istədiyini bilmirəm axı. Həqiqətən anlamıram, bununla nə demək istəyirsən. Ancaq bunu təsəvvür eləyə

bilərəm ki, bu körpəyə bir müddət döş versən, dünya dağılmaz ki.

– Dünya dağılmaz, – Janna dedi, – mən məhv olaram. Üç nəfərin payını yesəm də, bu günlər ərzində az qala funt çəki salmışam. Nəyə görə, ona görə ki, həftədə üç frank qazanacağam.

– Hə, başa düşdüm, – Terrye rahat nəfəs alaraq dedi, – başa düşdüm nə demək istəyirsən: söhbət bu lənətə gəlmiş puldan gedirmiş.

– Yox! – dayə dedi.

– Boynuna al! Pul elə şeydir ki... Bu qapını görürsən, kim onu döyürsə, pul üçün döyür. Çox istərdim ki, bir gün bu qapını başqa bir şeyə görə də döyən tapılsın. Məsələn, bu qapının yanından keçən kimsə birdən istəsin ki, ayaq saxlayıb bizə baxsın. Deyək ki, bir az meyvə, yaxud qoz gətirsin. Bu qapının yanından keçən şəxslərin buraya gətirəsi şeylər azdırımı?! Məsələn, gül-çiçək. Lap elə bunlar da olmasın. Ayaq saxlayıb desin: Terrye ata, Allah sənə kömək olsun. Ancaq belə sözləri mən yəqin ki, eşitməyəcəyəm. Qapı döyülürsə, kiminsə ehtiyacı var ki, döyür, bu, kasıb-kusub deyilsə də, tacirdir, yaxud pinəçidir, bu adam mərhəmət diləyirsə, əvəzində nəsə etmək lazımdır. Küçəyə çıxmağa aman yoxdur. Küçəyə çıxıb üç addım atdınmı, hamı üstünə yüyürür, hamı istəyir ki, cibinə pul qoyasan.

– Bu sözlərin mənə dəxli var, – dayə səsini qaldırdı.

– Qulaqlarını yaxşı-yaxşı aç, eşit: bu prixodda sən yeganə dayə deyilsən. Burada yüzlərlə öz işini gözəl bilən dayə var ki, bu düdəmə dediyin uşağa döş vermək müqabilində ayda